

PARITAIRE DEMOCRATIE

Over een nieuw concept en oude wonden

*Petra Meier*¹

SUMMARY: - Parity Democracy. On a new concept and old sores - Parity democracy, a growing request, is summarised as a 50-50 participation of both sexes in bodies of political decision-making. This article calls attention to the original concept. Parity democracy rejects the abstract definition of formal equality between non-specified citizens, considering this to be the main barrier to de facto gender equality. It puts the recognition of the sexual duality of humankind and of equality between the sexes first. Equal participation in political decision-making is a logical consequence of this. The opponents of parity democracy argue that this allows for differentiation between the sexes. They argue that the concept has an essentialist connotation and that it reduces participation in political decision-making to descriptive representation. The paradox is that the concept, which makes the need to argue for 'why more women in politics' redundant opens up a difficult discussion to which no final answer exists.

1998 is het jaar van 50 jaar vrouwenstemrecht, en dat is niet onopgemerkt voorbijgegaan.² Tijdens vieringen, colloquia, en andere manifestaties werd dit belangrijke moment in de geschiedenis van de vrouwenemancipatie in de kijker gezet. Een belangrijk moment voor de emancipatie van vrouwen? De tijdens dit herdenkingsjaar opgemaakte balans is immers niet unaniem positief. Vijftig jaar nadat vrouwen het volledige stemrecht op alle niveaus verwierven en meer dan zeventig jaar nadat de eerste vrouwen hun intrede deden in een parlementaire assemblée in België, domineren mannen nog steeds de politieke wereld. (Woodward, 1998) Terwijl de verhoudingen tussen de seksen in een belangrijk aantal maatschappelijke domeinen veranderden, behouden mannen een sterk overwicht op alle niveaus van de politieke besluitvorming. Het is een feit dat het aantal vrouwen in de politieke wereld gestaag groeide doorheen de tijd. Echter, in één van de belangrijkste politieke halfcirkels, namelijk de Kamer van Volksvertegenwoordigers telt men nog steeds slechts één vrouw op negen mannen, en een vrouwelijke Eerste Minister is niet voor morgen. (Vrouwelijke verkozenen: cijfers en statistieken, 1995)³

Op de vraag of het belangrijk en noodzakelijk is dat zowel vrouwen als mannen politieke verantwoordelijkheid dragen zal ik later terugkomen. Wel is het zo dat vrouwen in de laatste decennia onafgebroken gestreden hebben voor hun plaats in de politiek. Dit gebeurde in eerste instantie binnen de politieke partijen, door het oprichten van politieke vrouwengroepen en door het afdwingen van een gegarandeerde minimale vertegenwoordiging binnen de partijstructuren en op de kieslijsten. (Van Molle en Gubin, 1998) Daarnaast

1 De autrice is vorser aan de Vrije Universiteit Brussel, Vakgroep Politieke Wetenschappen.

2 Met dank aan Karen Celis en Alison Woodward voor hun constructieve opmerkingen.

3 voor recentere en meer gedetailleerde cijfers zie www.db-decision.de

erkende de politieke wereld in toenemende mate het belang van een evenwichtigere sekseverdeling in de politiek en werden van hogerhand maatregelen opgelegd om vrouwen de toegang tot het politieke forum te waarborgen. (Marques-Peirera, 1998) De maatregel die het meeste stof deed opwaaien is de invoering van de wet ter bevordering van een evenwichtige verdeling van mannen en vrouwen op de kandidatenlijsten in 1994, nadat begin jaren '80 een poging in die richting mislukte. Deze wet bepaalt dat de lijsten voor de wetgevende verkiezingen vanaf 1999 maximaal voor 2/3 uit leden van hetzelfde geslacht mogen bestaan. Kieslijsten die daar niet aan voldoen moeten herzien worden en, indien niet minstens 1/3 van de plaatsen bezet wordt met het ondervertegenwoordigde geslacht, moeten deze plaatsen open blijven. (Carton, 1995)

Deze wet Smet-Tobback, genoemd naar de initiatiefnemende ministers, is zwaar omstreden. Ten eerste is er de vraag naar de efficiëntie van de wet, gezien niet gespecificeerd wordt hoe de kandidaten van beide seksen gespreid moeten worden over de verkiesbare en onverkiesbare plaatsen op de lijsten. (Craeghs en Dewachter, 1998; Meier, 1998; Uyttendaele en Sohier, 1995). Ten tweede is er de vraag waarom het ondervertegenwoordigde geslacht slechts 1/3 van de plaatsen gegarandeerd krijgt. Een eis die in toenemende mate de kop opsteekt is die naar seksepariteit in de politiek. Deze eis wordt heel kort samengevat als 50-50. Pariteit wordt vertaald als een gelijke deelname van mannen en vrouwen aan de politieke besluitvorming. Een paritaire democratie weerspiegelt de reële - numerieke - verhoudingen tussen de seksen.

De termen pariteit en paritaire democratie hebben in België in de laatste jaren meer ingang gevonden in het politieke vakjargon: de begrippen worden bij alle mogelijke gelegenheden gelanceerd en klinken vertrouwd in de oren. De eis naar pariteit is voor een deel tot een modewoord gereduceerd. In deze bijdrage wil ik de eigenlijke achtergrond van de eis van een paritaire democratie terug onder de aandacht brengen. Vooreerst zal ik de basisgedachte van pariteit uiteenzetten en uitleggen wat dit impliceert op het vlak van de politieke besluitvorming. Daarna volgt een schets van de - hevige - discussie die gevoerd wordt tussen voor- en tegenstanders van paritaire democratie. Tenslotte zal ik de discussie rond paritaire democratie terugkoppelen naar de vraag waarom het belangrijk of noodzakelijk is dat zowel vrouwen als mannen politieke verantwoordelijkheid dragen en hoe het concept gender in dit kader gepercipieerd moet worden.

1. Pariteit en de beginselen van een moderne representatieve democratie

Elisabeth Sledziewski lanceerde in 1989 de term pariteit tijdens een zoektocht naar oplossingen voor de politieke ondervertegenwoordiging van vrouwen binnen de stuurgroep voor gelijkheid tussen vrouwen en mannen in de Raad van Europa. (Gaspard, 1994; Henry, 1994) Sledziewski weigerde om deze ondervertegenwoordiging louter te beschouwen als het uit de weg ruimen van obstakels die de toegang van vrouwen tot het politieke leven belemmerden.

Volgens haar was het hoofdprobleem er één van het in gebreke blijven van de democratische principes op zich, en niet van het slecht toepassen van democratische principes en spelregels.

Waar gaat het om? De hoofdredenering achter het concept paritaire democratie is dat de abstracte definitie van het burgerschap en van de gelijkheid tussen burgers, een echte gelijkheid tussen mannen en vrouwen in de weg staat omdat deze definitie geen rekening houdt met de reële sekseverhoudingen. De voorstanders van paritaire democratie vertrekken van de idee dat vrouwen uitgesloten werden bij het ontstaan van de moderne representatieve democratie, en dit omwille van hun sekse. (Viennot, 1994) Het principe van het universele burgerschap werd enkel toegekend aan mannen. Het zogezegd neutrale universele burgerschap was in feite een mannelijk burgerschap, de volwaardige burger in de moderne representatieve democratie was een man. Vrouwen werden pas veel later en slechts met mondjesmaat erkend als burgers, waarbij die in de theorie neutrale en in de praktijk mannelijke invulling van het concept burgerschap niet fundamenteel gewijzigd werd. Vrouwen werden met andere woorden in het keurslijf van een mannelijk model geperst.

De moderne representatieve democratie gaat niet enkel uit van een abstracte definitie van haar onderdanen, ook het gelijkheidsbegrip wordt op een abstracte wijze gedefinieerd. Het stoelt op de erkenning van een formele en universele gelijkheid van alle burgers. Vogel-Polsky (1996), één van de belangrijkste voorstanders van paritaire democratie, concentreert zich op dit abstracte formele gelijkheidsbeginsel, en stelt dat het de belemmering is voor echte gelijkheid tussen mannen en vrouwen. Het formele gelijkheidsbeginsel gaat uit van gelijkaardige onderdanen, en veronderstelt bijgevolg dat ook mannen en vrouwen gelijkaardig zijn. Omwille van de heersende socio-cultureel bepaalde rollenpatronen bevinden beide seksen zich in de praktijk vaak in verschillende - en structureel ongelijke - uitgangsposities. Het formele gelijkheidsbeginsel erkent deze realiteit niet. Door het negeren van socio-cultureel bepaalde, seksegebonden verschillen en het veronderstellen van gelijkaardigheid van alle burgers wordt met de gevolgen van de genderverhoudingen die de maatschappij kenmerken geen rekening gehouden.⁴

Meer nog, het abstracte gelijkheidsbeginsel maakt het moeilijk om structurele ongelijkheden tussen vrouwen en mannen weg te werken. Alle vormen van positieve discriminatie, die de bedoeling hebben om een de facto ongelijkheid te overbruggen, vormen in principe een inbreuk op het formele gelijkheidsbeginsel en moeten bijgevolg een uitzonderlijk karakter hebben. Maatregelen ter bevordering van de gelijkheid tussen mannen en vrouwen doen afbreuk aan de principiële gelijkheid tussen de seksen en kunnen slechts in specifieke situaties en als tijdelijke maatregelen geaccepteerd worden. Hierdoor krijgen maatregelen ter bevordering van gelijkheid tussen mannen en vrouwen een negatieve connotatie. Het beginsel van de gelijkheid tussen de seksen verbiedt weliswaar discriminatie, maar "*jamais l'égalité des sexes n'apparaît comme un droit fondamental, reflétant les valeurs égalitaires de la société, dont le*

4 Zie voor een soortgelijke kritiek op het universaliteitsbeginsel ook Young (1989).

non respect aurait un caractère inadmissible". (Vogel-Polsky, 1997: 32) Bijgevolg blokkeert de huidige formele definitie van gelijkheid tussen de seksen de realisatie van een de facto gelijkheid tussen mannen en vrouwen. Het formele gelijkheidsbegrip verplicht tot het optreden tegen discriminatie. Dit beginsel verplicht echter in geen enkel opzicht tot het realiseren van de facto gelijkheid tussen de seksen.

Volgens de voorstanders van pariteit is er nood aan een nieuwe, vanuit een andere optiek vertrekkende, juridische fundering van het gelijkheidsbeginsel om een effectieve gelijkheid tussen de seksen te bereiken en te waarborgen. Zij vertrekken van de vraag "*qui est le sujet de droits fondamentaux inalienables?*" (Vogel-Polsky, 1997: 35) Het concept paritaire democratie verwerpt het achter het concept burger schuilgaande abstracte universalisme en het formele gelijkheidsbeginsel dat uitgaat van gelijkaardige burgers en stoelt op het tegenovergestelde idee. "*La reconnaissance de la dualité du genre humain constitue la base de la construction sociale et juridique de la parité.*" (Vogel-Polsky, 1996:135) Pariteit erkent expliciet het feit dat de maatschappij uit mannen en vrouwen bestaat. In plaats van uit te gaan van theoretisch abstracte gelijkaardige burgers, wordt vertrokken van de realiteit.

De erkenning van twee seksen maakt het mogelijk om rekening te houden met de bestaande - structureel onevenwichtige - genderverhoudingen. Het gelijkheidsbeginsel wordt gestoeld op het recht op gelijkheid van mannen en vrouwen en niet op een louter formele gelijkheid tussen gelijkaardige abstracte individuen. De voorstanders van paritaire democratie pleiten voor het erkennen van de expliciete gelijkheid van vrouwen en mannen als een fundamenteel recht op zich, dat ingeschreven moet worden in de juridische basisteksten zoals grondwetten en internationale juridische instrumenten. "*Le respect de la dignité humaine de la femme et de l'homme ne se limitera plus à un vœu pieux, réduit à une dimension purement abstraite. Il s'ancrera sur l'égalité de statut des deux composantes sexuées de l'humanité (...)*". (Vogel-Polsky, 1997:34) Een dergelijke basis voor recht op gelijkheid impliceert niet enkel het verbieden van discriminatie, een verbod dat geen rekening houdt met de op de socio-culturele constructie van gender gebaseerde structurele discriminatie tussen de seksen. Gelijkheid in een paritaire democratie impliceert het realiseren van gelijkheid van mannen en vrouwen. De logica, zoals die vervat zit in het huidige gelijkheidsbeginsel, wordt dus omgedraaid: in plaats van discriminatie tussen formeel gelijksoortige individuen te verbieden moet gelijkheid tussen de facto ongelijke mannen en vrouwen gerealiseerd worden. Een op die wijze gedefinieerd gelijkheidsbeginsel poneert niet enkel een principe maar verplicht tevens tot het bereiken van een resultaat. Een dergelijke logica vormt de basis voor het overkomen van de contradictie tussen formele en reële gelijkheid, zoals die voortvloeit uit het huidige formele gelijkheidsbeginsel. Gelijkheid is niet enkel een te waarborgen principe dat discriminatie verbiedt. Gelijkheid tussen mannen en vrouwen is een fundamenteel recht dat effectief verwezenlijkt moet worden. "*(...) par sa généralité et par sa prééminence, le droit fondamental à l'égalité justifiera toute mesure permettant de rétablir l'équilibre des sexes, ou de mettre fin à des formes d'exploitation caractérisée d'un sexe par un autre. Dès lors qu'elle sera reconnue en tant que telle, toute atteinte au droit à l'égalité des femmes et des hommes*

constituera, en soi, une violation." (Vogel-Polsky, 1996: 136) Hierdoor wordt het streven naar seksegelijkheid een concreet doel en krijgen maatregelen ter bevordering van de gelijkheid tussen mannen en vrouwen een positieve connotatie. (Marques-Pereira, 1997)

2. Pariteit en gelijke deelname van beide seksen aan politieke besluitvorming

Wat heeft dit alles te maken met een eis voor een gelijke deelname van vrouwen en mannen aan de politieke besluitvorming? Ten eerste biedt de redenering achter pariteit een verklaring voor de onevenwichtige sekseverdeling in de politieke besluitvorming. De politieke ondervertegenwoordiging van vrouwen is een gevolg van de abstracte universele beginselen die de grondslag vormen van de moderne representatieve democratie. Uitgaan van een samenleving die bestaat uit gelijkaardige formeel gelijke individuen is voorbijgaan aan de gendergebonden verschillen in de samenleving en de daaruit voortvloeiende structurele ongelijkheden. Vrouwen worden in een mannelijk keurslijf gewrongen gezien de abstracte neutrale burger in de praktijk vooral beantwoordt aan een mannelijk model. De principes zelf maken een gelijke deelname van vrouwen en mannen aan politiek onmogelijk.

Ten tweede herformuleert het concept pariteit de principes die aan een representatieve democratie ten grondslag liggen en legt zo een nieuwe basis voor een gelijke deelname van beide seksen aan de politieke besluitvorming. Pariteit vormt het fundament van een democratie die zowel het feit dat de samenleving uit twee seksen bestaat als het expliciete recht van deze twee seksen op gelijkheid, erkent. De eis voor een gelijke aanwezigheid van vrouwen en mannen in alle organen van de politieke besluitvorming vloeit daaruit voort. Pariteit is *"la reconnaissance du fait que l'humanité se compose de femmes et d'hommes ayant même dignité et même valeur, et qui signifie la participation pleine et entière des femmes à tous les niveaux et dans tous les aspects de la gestion d'une société démocratique, à égalité avec les hommes"*. (Raad van Europa, 1995:14; geciteerd in: Joly, 1997:21) Volgens de voorstanders van pariteit is het legitimerende betoog waarom meer vrouwen moeten deelnemen aan politieke besluitvorming, overbodig. Een gelijke deelname van beide seksen aan alle vormen van politieke besluitvorming is een logisch gevolg van de erkenning van het recht op gelijkheid tussen de seksen. De erkenning van het feit dat de maatschappij uit zowel mannen als vrouwen bestaat en dat het recht op gelijkheid tussen de seksen een fundamenteel recht is, impliceert dat de samenleving enkel legitiem is indien beide seksen in gelijke mate deelnemen aan de politieke besluitvorming. Het concept paritaire democratie beperkt zich niet louter tot het uit de weg ruimen van obstakels die de toegang van vrouwen tot het politieke leven belemmeren. Het staat eveneens los van kwantitatieve argumenten en het streven naar een in cijfers uitgedrukte hogere deelname van vrouwen aan politieke besluitvorming. Het stelt de fundamentele principes die aan de grondslag liggen van de huidige representatieve democratie in vraag.

Het voorgaande verklaart waarom er volgens de voorstanders van paritaire democratie een fundamenteel verschil bestaat tussen quota en een politieke vertaling van het concept pariteit, ook al leiden beiden tot meer vrouwen in de politiek. Terwijl de logica van pariteit vertrekt vanuit een gelijke deelname van mannen en vrouwen aan de politieke besluitvorming, hebben quota een veel restrictiever karakter. Ten eerste vormen quota een inhaalmanoeuvre om het aantal vrouwen in de politiek op te trekken. Zij worden beschouwd als een gunst voor en een compensatie ter bevordering van een maatschappelijk achtergestelde groep, in dit geval vrouwen. In dit opzicht stellen quota de principes die aan de basis liggen van een representatieve democratie niet in vraag. Ten tweede poneren quota niet het beginsel van fundamentele gelijkheid tussen de seksen, vertaald naar een gelijke deelname van beide seksen aan de politieke besluitvorming. Zij garanderen geen gelijke deelname van vrouwen aan de politiek, zij leggen louter een bepaald minimum percentage vast. Op die wijze worden de ongelijke verhoudingen tussen de seksen numeriek vastgelegd en bestendigd. (Paye, 1997) In de praktijk worden de minima die quota opleggen bovendien vaak als een maximaal te bereiken plafond beschouwd. (Gaspard, 1998) Quota zijn ook niet altijd resultaatgebonden. De quota voor de lijsten bij wetgevende verkiezingen vertalen zich niet automatisch naar een bepaalde man-vrouw-verdeling in de politieke organen.

Welke maatregelen zouden genomen moeten worden om een gelijke deelname van beide seksen aan de politieke besluitvorming te realiseren? De meest ingrijpende wijzigingen vergen de maatregelen die raken aan de verkiezing van politieke vertegenwoordigers. In plaats van quota stellen de voorstanders van paritaire democratie voor dat kiezers effectief voor zowel een mannelijke als voor een vrouwelijke kandidaat stemmen.⁵ Daar waar de toegang tot politieke besluitvorming gebeurt via benoemingen, zoals in het geval van de regering, zouden steeds evenveel mannen als vrouwen benoemd moeten worden.

3. De discussie voor of tegen paritaire democratie

Ook al wordt de term paritaire democratie in de politieke wereld te pas en te onpas gehanteerd, het concept heeft vooral in Franstalige feministische kringen veel stof doen opwaaien, en heeft tot een hevige polemiek tussen voor- en tegenstanders van pariteit gevoerd. Waar draait die discussie om?⁶

Het eerste en belangrijkste punt waarover de tegenstanders van paritaire democratie vallen is het feit dat pariteit afbreuk zou doen aan het beginsel van universalisme dat de basis vormt voor de gelijkheid tussen alle burgers in een samenleving. De huidige representatieve democratie stoelt op het beginsel dat er één wezen is, en dat geen onderscheid gemaakt mag worden op basis van sociale, culturele, levensbeschouwelijke, seksuele of andere kenmerken. Geen

5 Zie Liepitz (1994) voor meer uitleg hieromtrent.

6 Dit stuk is voor een groot deel gebaseerd op de overzichten die Mossuz-Lavau (1998) en Joly (1997) geven van de argumenten pro en contra paritaire democratie.

onderscheid maken op basis van sekse tussen de individuen in een samenleving, vormt dé voorwaarde voor het bereiken van gelijkheid van mannen en vrouwen en het bestrijden van vooroordelen, stereotypen en argumenten op basis waarvan vrouwen van oudsher gediscrimineerd worden. (Joly, 1997) Pariteit, dus het expliciet verwijzen naar het bestaan van twee seksen, biedt de mogelijkheid tot differentiatie tussen mannen en vrouwen. Als de definitie van de samenleving als een groep abstracte individuen vervangen wordt door een samenleving die bestaat uit mannen en vrouwen, dan wordt erkend dat er twee seksen zijn en dat die van elkaar verschillen. Verschillen tussen de seksen zijn van oudsher hét argument geweest om vrouwen te discrimineren en uit te sluiten. (Mossuz-Lavau, 1998)

Hiertegenover staat de vraag wat het concept van een abstract universeel individu waard is indien het in de praktijk leidt tot de discriminatie van de helft van de bevolking. Het abstracte universalisme verdoezelt gendergebonden discriminatie. Indien niet erkend wordt dat de maatschappij bestaat uit vrouwen en mannen, dan is het evenmin mogelijk om de discriminatie van vrouwen bloot te leggen. Pariteit onderstreept, door het expliciet erkennen van twee seksen, deze discriminatie en vormt zo de basis voor het realiseren van een de facto gelijkheid tussen de seksen. (Liepitz, 1994)

Een tweede punt van kritiek op paritaire democratie vloeit voort uit het eerste. Door het expliciet erkennen van de twee seksen wordt het verschil gebaseerd op of gekoppeld aan sekse geponerd als een belangrijke differentiërende factor in de samenleving. Aan pariteit kleeft een essentialistisch geurtje, gezien het de verschillen tussen beide seksen verheft boven de andere verschillen die een samenleving kenmerken. Dit essentialistisch beeld houdt evenmin rekening met de verschillen tussen vrouwen en mannen onderling. Alle individuen in een samenleving, mannen ten opzichte van vrouwen, maar ook mannen en vrouwen onderling worden gekenmerkt door veelvuldige verschillen. Pariteit negeert deze veelvuldigheid.

De voorstanders van pariteit beklemtonen dat het erkennen van twee seksen niet de bedoeling heeft om mannen en vrouwen te reduceren tot een essentialistisch verschil. De argumentatie voor pariteit wordt verdedigd vanuit een streven naar gelijkheid, niet naar verschil. *“La parité, au bout du compte, semble donc bien davantage un combat pour l’extinction de la différence sexuelle comme critère majeur d’identification des individu-e-s, que pour son accentuation, même si elle exige, dans un premier temps, pour être mise en place - inscrite dans la loi - une phase de reconnaissance, et donc d’exacerbation possible, de la différence. Mais de la différence instituée historiquement, politiquement, et non de la différence biologique entre les deux sexes (...).”* (Viennot, 1994:85) Twee aspecten zijn belangrijk in het weerleggen van het feit dat pariteit een essentialistische bijklank heeft. Ten eerste nemen de voorstanders van paritaire democratie expliciet afstand van een biologisch verschil tussen de seksen en verwijzen naar de historisch gegroeide genderconstructies in de samenleving. Pariteit is niet nodig omdat vrouwen essentieel van mannen zouden verschillen, maar omdat de gendergebonden verschillen leiden tot structurele ongelijkheid. Ten tweede is de expliciete erkenning van twee seksen een strategische keuze, ingegeven door de noodzaak om de bestaande ongelijkheid te kunnen blootleggen en overko-

men. Het gaat erom de uit een verschil voortvloeiende ongelijkheid duidelijk te maken, niet om een verschil te creëren.

Een derde punt van kritiek op paritaire democratie draait rond de notie vertegenwoordiging die het concept impliceert.⁷ Volgens Outshoorn (1994) verwijst pariteit naar Pitkin's concept van 'descriptive representation'. Dit concept gaat ervan uit dat de politieke vertegenwoordiging een afspiegeling van de samenleving moet vormen. Vertegenwoordigen is gebaseerd op het representeren van bepaalde kenmerken die in de maatschappij voorkomen. Vertegenwoordigen is 'standing for'. Volgens Pitkin (1967) ontbreekt bij dit concept de invulling van hetgeen vertegenwoordigen als taak inhoudt evenals het verband tussen vertegenwoordigen enerzijds en de legitimatie om in naam van anderen te handelen anderzijds. Vertegenwoordigers zijn er in eerste instantie omdat zij bepaalde kenmerken dragen, niet omwille van hetgeen zij doen. Dezelfde kenmerken dragen als iemand anders is echter niet voldoende om te handelen in naam van die personen. Vertegenwoordigers kunnen geen verantwoordelijkheid afleggen voor wie zij zijn, enkel voor hetgeen zij doen, en dit aspect ontbreekt.

Outshoorn (1994) heeft de volgende bedenkingen bij het feit dat in een paritaire democratie sekse centraal staat in het kader van politieke vertegenwoordiging.⁸ Ten eerste onderstreept ook zij dat pariteit negeert dat de identiteit van individuen gevormd wordt door verschillende aspecten en niet enkel door hun sekse. Welk aspect van een identiteit op een gegeven moment op de voorgrond staat, hangt af van de sociale context waarin een individu zich bevindt. Waarom moet bijgevolg sekse centraal staan terwijl andere aspecten minstens even belangrijke factoren van sociale uitsluiting vormen? Ten tweede wijst zij erop dat door het vooropstellen van sekse vrouwen als een homogeen segment van de samenleving voorgesteld worden. Er bestaan veelvuldige verschillen tussen vrouwen onderling, en er kan niet zomaar van uitgegaan worden dat vrouwen gemeenschappelijke 'vrouwelijke' belangen hebben. In welke mate worden de verschillen tussen vrouwen in beschouwing genomen in een paritaire democratie? Ten derde stelt Outshoorn de vraag hoe beide seksen in een paritaire democratie zichzelf en elkaar vertegenwoordigen. Vertegenwoordigen vrouwen enkel vrouwen en mannen enkel mannen? En wat impliceert dit voor de kiezers: stemmen vrouwen enkel op vrouwen en mannen op mannen? Ten vierde stelt zich in een paritaire democratie het probleem dat niet gegarandeerd kan worden dat vrouwen effectief de belangen van vrouwen vertegenwoordigen, gezien de politieke vertegenwoordigsters niet tot verantwoording geroepen kunnen worden voor het representeren van vrouwen als vrouwen. Outshoorn besluit dat "*parity democracy erodes the idea of politics. According to Voet, descriptive representation eliminates the essence of politics, the need to persuade others of the value of one's own opinions, to fight for a place in government and to prove one's capabilities in action, and participation in govern-*

7 Voor het specifieke karakter van dit debat in Frankrijk zie Scott (1997).

8 Op quota voor vrouwen worden soortgelijke kritieken geformuleerd als op pariteit wat het centraal stellen van sekse en de daaruit voortvloeiende implicaties voor het concept vertegenwoordiging betreft. (Voet, 1992; Squires, 1996)

ment is valuable in itself. In this process, systematic exclusion of any one group is unacceptable. But does this mean that groups should always have a share in governing?" (Outshoorn, 1994:13)

De voorstanders van paritaire democratie stellen dat een onderscheid gemaakt moet worden tussen het doel van een politiek mandaat, zijnde de vertegenwoordiging van de belangen van de samenleving, en de modaliteiten die het mogelijk maken om een mandaat uit te oefenen. (Joly, 1997, refererend naar Uyttendaele en Sohier, 1995) Het centrale punt is dat het onacceptabel is dat vrouwen geen deel uitmaken van de politieke vertegenwoordiging. Vrouwen moeten niet deelnemen aan politieke besluitvorming om vrouwen te vertegenwoordigen of omdat vrouwen beter vrouwen zouden vertegenwoordigen. Pariteit streeft niet naar een samenleving waarin vrouwen voor vrouwen staan en mannen voor mannen. Het gaat erom dat vrouwen in dezelfde mate als mannen, het geheel van de maatschappij moeten kunnen vertegenwoordigen. Pariteit koppelt terug naar de notie van universele vertegenwoordiging, waarbij iedereen iedereen moet kunnen representeren. (Mossuz-Lavau, 1998)

Een vierde punt van kritiek is dat de maatregelen die genomen moeten worden om gelijke deelname van mannen en vrouwen aan de wetgevende besluitvorming te realiseren ingaan tegen de vrijheid van kandidaten en kiezers. Pariteit beperkt de vrijheid om zich kandidaat te stellen, gezien sekse als criterium fungeert op basis waarvan kandidaten geselecteerd worden. Kandidaten kunnen uitgesloten worden omwille van het feit dat zij niet over de juiste sekse beschikken. Hierdoor primeert sekse op competentie. Pariteit gaat eveneens in tegen de vrijheid van de kiezers om te stemmen op wie zij willen, gezien zij op vrouwelijke kandidaten moeten stemmen. (Joly, 1997)

Hiertegen wordt ingebracht dat de huidige vrijheid van zowel kiezers als kandidaten reeds beperkt is. De kiezer heeft per definitie slechts een keuze uit een beperkt aantal kandidaten dat geselecteerd werd door de politieke partijen.⁹ De kandidaatstelling is eveneens onderworpen aan een aantal regels. Dat sekse zou primeren op competentie is een mythe gezien "*les femmes compétentes ne sont pas davantage une exception que les hommes compétents ne sont une généralité*". (Parité-Infos, 1996:9; geciteerd in Joly, 1997:44) Tenslotte merken zij op dat een aantal maatregelen die de tegenstanders van paritaire democratie voorstellen om het aantal vrouwen in de politiek te verhogen, gelijkaardige vrijheidsbeperkingen inhouden. Quota zijn hiervan een voorbeeld. (Mossuz-Lavau, 1998)

4. Paritaire democratie en het waarom van meer vrouwen in de politiek

De argumenten tegen paritaire democratie leggen de vinger op een oude wonde. Het gaat om de vraag hoe beargumenteerd kan worden dat het nood-

⁹ Hier kan aan toegevoegd worden dat de keuze uit vrouwelijke kandidates tegenwoordig over het algemeen zeer beperkt is.

zakelijk of belangrijk is dat vrouwen en mannen in gelijke mate politieke verantwoordelijkheid dragen zonder hen in een essentialistisch keurslijf op te sluiten. Indien voorop gesteld wordt dat vrouwen in dezelfde mate als mannen moeten deelnemen aan politieke besluitvorming, dan impliceert dit dat sekse- of gender - belangrijk is. Waarom dit en geen ander kenmerk dat leidt tot sociale uitsluiting? Hebben vrouwen misschien gemeenschappelijke belangen die hun onderlinge verschillen overstijgen? Hoe kunnen vrouwen in al hun onderlinge verscheidenheid vertegenwoordigd worden? Moeten vrouwen door vrouwen vertegenwoordigd worden? Hoe kunnen vrouwen andere vrouwen vertegenwoordigen? Zullen door meer vrouwen de belangen van alle vrouwen vertegenwoordigd zijn? Wordt de situatie er uiteindelijk beter op, zowel voor vrouwen als voor de maatschappij in haar geheel? Want indien dit niet het geval is, waarom zouden vrouwen en mannen dan in gelijke mate aan politiek moeten doen?

De discussie waarom het noodzakelijk of belangrijk is dat vrouwen in dezelfde mate als mannen deelnemen aan politieke besluitvorming is als het openen van een Russische pop. In elke matrioschka zit een andere pop en op het einde houdt men slechts een piepkleine matrioschka over. Een discussie naar het waarom van meer vrouwen in de politiek komt neer op het openen van een matrioschka. Elk antwoord roept een nieuwe vraag op, en aan het einde van de discussie zijn er veel vragen en weinig bevredigende antwoorden. De vrouwenbeweging, politieke vrouwengroepen, internationale, nationale en andere instanties voor gelijke kansen argumenteren al geruime tijd over het waarom van meer vrouwen in de politiek. Het feit dat evenveel vrouwen als mannen in de politiek de vertaling vormt van het gelijkheidsbeginsel is één van de aangedragen argumenten. Daarnaast wordt vooral beklemtoond dat vrouwen een meerwaarde kunnen betekenen. (Degauquier, 1994; Leijenaar, 1996) Het belangrijke aan het concept pariteit is dat het de gelijkheid tussen de seksen centraal stelt en korte metten maakt met de moeilijke - zo niet onmogelijke - bewijsvoering rond de meerwaarde van vrouwen in de politiek. De gelijke aanwezigheid van mannen en vrouwen in de organen van politieke besluitvorming is een gevolg van een fundamenteel recht op gelijkheid tussen de seksen. Het vloeit voort uit dit beginsel en vormt er de politieke vertaling van. In het feit dat dit verder niet beargumenteerd moet worden ligt de kracht van het concept pariteit.

De paradox is dat waar de voorstanders van pariteit een gelijke deelname van beide seksen aan politieke besluitvorming zien als een logisch voortvloeisel uit een fundamenteel recht, hun tegenstanders de materiële neerslag van dit recht, namelijk de expliciete erkenning van twee seksen, beschouwen als een gevaarlijke basis voor de legitimatie van vrouwen in de politiek. Waardoor het concept dat de argumentatie rond de noodzaak of het belang van gelijke verantwoordelijkheid voor beide seksen in de politiek overbodig maakt, alle moeilijke aspecten van deze discussie terug blootlegt.

De vraag waarom mannen en vrouwen in gelijke mate aanwezig moeten zijn in politieke organen blijft natuurlijk belangrijk. Speelt sekse of gender een rol als kenmerk dat in de politiek vertegenwoordigd moet worden? Volgens Phillips (1994a) worden traditioneel twee vormen van vertegenwoordiging

onderscheiden, de 'politics of ideas' en de 'politics of presence', het vertegenwoordigen van opvattingen of van kenmerken. De fout die volgens haar gemaakt wordt is dat deze twee vormen van vertegenwoordiging als antagonismen beschouwd worden: "(...) *the biggest mistake is to set up ideas as the opposite of political presence: to treat ideas as totally separate from the people who carry them, or worry exclusively about the people without giving a thought to their policies and ideas.*" (Phillips, 1994a:491) Er kan niet van uitgegaan worden dat belangen objectief gegeven zijn. In dat geval zou het inderdaad niet uitmaken wie de politieke vertegenwoordigers zijn. Belangen krijgen vorm en worden geformuleerd in een politiek proces¹⁰, waarbij persoonlijke ervaringen en opvattingen een belangrijke rol spelen. "*As any observer of the political process knows, policy decisions are not settled in advance by party programmes, for new problems and issues emerge alongside unanticipated constraints, and in the subsequent weighing of interpretations and priorities, it matters immensely who the representatives are.*" (Phillips, 1994b: 235-236) Door de historisch gegroeide genderconstructies hebben mannen en vrouwen gedeeltelijk verschillende belangen. Dit is op zich al een verklaring voor de vraag waarom de politieke aanwezigheid van vrouwen belangrijk is. Het feit dat vrouwen belangen hebben die verschillen van mannen, betekent echter nog niet dat vrouwen vast afgelijnde gemeenschappelijke belangen hebben. Er bestaan geen duidelijk afgebakende vrouwelijke belangen, en dit is een reden temeer waarom vrouwen moeten deelnemen aan politieke besluitvorming. Hoe meer belangen afgebakend zijn, des te minder belangrijk is het wie deze belangen verdedigt. Als belangen echter nog uitgewerkt moeten worden en vorm moeten krijgen, dan speelt 'presence' een belangrijke rol. Phillips (1994a) onderstreept dat 'presence' leidt tot het beter respecteren van verschillen, zonder dat het de politieke vertegenwoordigers opsluit in een statisch essentialisme. 'Presence' betekent net het respect hebben voor de evoluerende definities van wat belangen - en dus ook eventuele vrouwenbelangen - zijn.

De erkenning van het feit dat belangen niet afgebakend zijn en binnen een politiek proces vorm krijgen, geeft niet enkel een antwoord op de vraag waarom het belangrijk is dat beide seksen politieke verantwoordelijkheid moeten delen. Het maakt ook duidelijk waarom een gelijke aanwezigheid van beide seksen geen essentialistische valkuil vormt voor vrouwen. Gender is een dynamisch concept dat afhankelijk van tijd en ruimte een andere invulling heeft. Genderverhoudingen zijn historisch gegroeide verhoudingen tussen de seksen, die aan verandering onderhevig zijn en evolueren. De gelijke aanwezigheid van beide seksen in de organen van politieke besluitvorming maakt het mogelijk om gendergebonden belangen vorm te geven en om de huidige genderverhoudingen te laten evolueren. Een paritaire democratie is niet het vertegenwoordigen van sekse als sekse maar een 'presence' van sekse waaraan een hele genderconstructie gekoppeld is, die enkel kan veranderen door opgenomen te worden in het politiek proces. Het gaat er niet om sekse als een statisch gegeven te vertegenwoordigen in politieke besluitvorming. De verte-

10 Zie ook Pringle en Watson (1992) over het belang van de politieke arena voor het identificeren, formuleren en scheppen van belangen.

genwoordiging op basis van sekse is niet het einddoel. Integendeel, zij vormt het beginpunt voor de evolutie van de huidige genderverhoudingen. Sekse is de materiële basis voor een vorm van 'presence' die het mogelijk maakt om de huidige genderconstructies te laten evolueren. De tegenstanders van paritaire democratie staren zich vaak blind op het statische karakter van sekse. Sekse is een statisch gegeven, maar de aanwezigheid in een politiek proces op basis van sekse leidt niet tot een essentialistische vertegenwoordiging van het kenmerk sekse. Het essentialisme dat pariteit vaak verweten wordt moet overkomen worden door het dynamische karakter van gender te erkennen, zowel in het verleden als naar de toekomst toe. Het verband dat Phillips legt tussen 'politics of presence' en 'politics of ideas' geeft het dynamische aspect dat vervat zit in het concept gender weer, waardoor een vaste definitie van mannen of vrouwen en van aan sekse gekoppelde belangen overstegen worden.

De politieke praktijk in België onderstreept dit idee. Vertegenwoordiging op basis van bepaalde kenmerken is een algemeen aanvaarde praktijk. Taal, ideologie en levensbeschouwelijke opvattingen zijn aspecten die expliciet als basis dienen voor deelname aan politieke besluitvorming. En zelfs de notie pariteit is in dit kader niet onbekend, daarvan getuigt de taalpariteit van de federale regering, die grondwettelijk vastgelegd is. (Uyttendaele en Sohier, 1995; Paye, 1997) De politieke praktijk wijst uit dat deze vormen van 'presence' niet leiden tot een politiek proces dat actoren reduceert tot één aspect van hun identiteit. In de Senaat vertegenwoordigen de twee taalgroepen de belangen van hun eigen gemeenschap. Dergelijke belangen worden echter doorkruist door afspraken onder de coalitiepartners, die op hun beurt de taalgrenzen doorkruisen. En de koppeling van het stemrecht voor Europeanen aan garanties voor Vlamingen in Brussel, een belangrijke eis op Vlaams niveau, werd niet ingewilligd door diezelfde Vlaamse regeringspartner op federaal niveau. Wat nu met het concept seksepariteit in het Belgische politieke landschap? De politieke realiteit ondersteunt de idee dat pariteit op basis van sekse in de praktijk niet leidt tot inpakken van vrouwen in een essentialistisch discours. Blijft de uiteindelijke vraag of het er beter op wordt voor vrouwen. Pariteit leidt tot meer vrouwen in de politiek, maar worden op die manier de belangen van alle vrouwen effectief vertegenwoordigd? Het antwoord op die vraag is negatief. Pariteit leidt tot meer vrouwen, maar de hele diversiteit die in een bevolking heerst komt zo niet naar voren. Trat (1995) maakt de bedenking dat in een paritaire democratie waar louter het aantal vrouwen toeneemt, zonder dat aan het functioneren van het politiek bestel gesleuteld wordt, een nieuwe, vrouwelijke, politieke elite ontstaat. In de huidige democratie zijn veel segmenten van de samenleving politiek ondervertegenwoordigd, en meer vrouwen betekent niet automatisch meer oude, ongeschoolde of arme vrouwen. Paritaire democratie leidt er niet toe dat de belangen van vrouwen die op basis van andere factoren maatschappelijk uitgesloten worden beter behartigd worden. Een representatieve democratie waarin effectief rekening gehouden wordt met alle vormen van maatschappelijke uitsluiting vergt andere oplossingen, dan garanderen dat de helft van de politieke besluitvormers vrouwen zijn. Het is de vraag of dit gerealiseerd kan worden zonder fundamenteelere wijzigingen aan te brengen, waardoor het uitoefenen van een politiek mandaat

een geheel andere inhoud krijgt. Een inhoud die losstaat van een carrière-opbouw en die veel meer gekoppeld wordt aan het dienen van de maatschappij en het maatschappelijk belang in haar diversiteit.

De huidige democratie is niet het summum van de democratie. Met paritaire democratie worden niet alle problemen van democratische vertegenwoordiging opgelost, enkel één aspect ervan. Dit mag niet vergeten worden bij het eisen van 50-50. Pariteit heeft zeker zijn nut als een strategische zet om de politieke ondervertegenwoordiging van vrouwen in organen van politieke besluitvorming vanuit een andere invalshoek te benaderen. Maar ook paritaire democratie leidt niet tot een echt representatieve democratie.

Literatuur

- CARTON A. (1995), 'Paritaire democratie: een definitieve stap vooruit' in NEDERLANDSTALIGE VROUWENRAAD (ed.) (1995), *Jaarboek van de vrouw 1994. De situatie van de vrouw in Vlaanderen, anno 1994*, Acco, Leuven, 71-89
- CRAEGHS J. & DEWACHTER W. (1998), *Vrouwen verkozen. Een eerste onderzoek naar de betekenis van de evenredige vertegenwoordiging, de hoofdvakstem en de plaatsvervangende*, KUL, Leuven
- DEGAUQUIER C. (1994), 'Retour sur les arguments fondant la demande d'une représentation accrue des femmes en politique', *Res Publica*, 36, 2, 119-127
- GASPARD F. (1994), 'De la parité: génèse d'un concept, naissance d'un mouvement', *Nouvelles Questions Féministes*, 15, 4, 29-44
- GASPARD F. (1998), 'La parité, principe ou stratégie?', *Le Monde Diplomatique*, 45, 11, 26-27
- HENRY N. (1994), 'Gender Parity in French Politics', *Contemporary Review*, 265, 1543, 86-89
- JOLY C. (1997), *Parité ou quotas: quelle solution pour une plus grande représentation des femmes en politique?*, Institut de Formation de l'Administration fédérale, Bruxelles
- LEIJENAAR M. (1996), 'Deelname van vrouwen aan de politieke besluitvorming', *Tijdschrift voor vrouwenstudies*, 17, 66, 144-159
- LIPIETZ A. (1994), 'Parité au masculin', *Nouvelles Questions Féministes*, 15, 4, 45-64
- MARQUES-PEREIRA B. (1997), 'Femmes dans la cité en Europe', *Sextant*, 7, 7-16

- MARQUES-PEREIRA B. (1998), *La citoyenneté politique des femmes*, CRISP, Bruxelles
- MEIER P. (1998) 'Vrouwvriendelijke lijsten in 1999?', *Samenleving en Politiek*, 9, 3-10
- MOSSUZ-LAVAU J. (1998), *Femmes-hommes, pour la parité*, Presses de Sciences Po, Paris
- OUTSHOORN J. (1994), *Being present to make difference visible? 'Parity Democracy' and the question of the political representation of women*. Paper presented at the Annual Meeting of the American Political Science Association, 1-4/9/1994, New York
- PAYE O. (1997), 'Féminiser le politique: recitoyennisation ou tribalisation? Une réponse du monde politique belge', *Sextant*, 7, 139-161
- PHILLIPS A. (1994a), 'Dealing With Difference: A Politics of Ideas or a Politics of Presence?' in LANDES J. B. (ed.) (1998), *Feminism, the Public and the Private*, Oxford University Press, Oxford, 475-495
- PHILLIPS, Anne (1994b), 'Democracy and Representation: Or, Why Should it Matter Who our Representatives Are?' in PHILLIPS A. (ed.) (1998), *Feminism and Politics*, Oxford University Press, Oxford, 224-240
- PITKIN H. F. (1967), *The Concept of Representation*, University of California Press, Berkeley/Los Angeles
- PRINGLE R. & WATSON S. (1992), 'Women's Interests' and the Post-Structuralist State' in BARRETT M. & PHILLIPS A. (eds.) (1992), *Destabilizing Theory: Contemporary Feminist Debates*, Polity Press, Cambridge, 53-73
- VOET R. (1992), 'Political representation and quotas: Hannah Pitkin's concept(s) of representation in the context of feminist politics', *Acta Politica*, 27, 4, 389-403
- SCOTT J. (1997), 'La Querelle des Femmes' in the Late Twentieth Century', *The New Left Review*, 226, 3-19
- SQUIRES J. (1996), 'Quotas for Women: Fair Representation?' in LOVEN-DUSKI J. & NORRIS P. (eds.) (1996), *Women in Politics*, Oxford University Press, Oxford, 73-90
- TRAT J. (1995), 'La loi pour la parité: une solution en trompe-l'oeil', *Nouvelles Questions Féministes*, 16, 2, 129-139
- UYTTENDAELE M. & SOHIER J. (1995), 'Les quotas féminins en droit électoral ou les paradoxes de l'égalité', *Journal des tribunaux*, 114, 5754, 249-256

- VAN MOLLE L. & GUBIN E. (1998), *Vrouwen en politiek in België*, Lannoo, Tielt
- VIENNOT E. (1994), 'Parité: les féministes entre défis politiques et révolution culturelle', *Nouvelles Questions Féministes*, 15, 4, 65-89
- X. (1996), *Vrouwelijke verkozenen: cijfers en statistieken*, Raad van gelijke kansen voor mannen en vrouwen, Brussel
- VOGEL-POLSKY E. (1997), 'Démocratie, Femmes et Citoyenneté européenne', *Sextant*, 7, 17-39
- VOGEL-POLSKY E. (1996), 'Les actions positives, les Quotas au crible du droit de l'égalité' in ARIOLI K. (ed.) (1996), *Quoten und Gleichstellung von Frau und Mann*, Helbing & Lichtenhahn, Basel, 109-137
- WOODWARD A. (1998), 'Politische Partizipation in Belgien: Die gespaltene Frau' in HOECKER B (ed.) (1998) *Handbuch Politische Partizipation von Frauen in Europa*, Leske + Budrich, Opladen, 17-39
- YOUNG, I. M. (1989), 'Polity and Group Difference: A Critique of the Ideal of Universal Citizenship' in PHILLIPS A. (ed.) (1998), *Feminism and Politics*, Oxford University Press, Oxford, 401-429